

Deszpot Gabriella

KOKAS KLÁRA MINT ABSZOLÚT PEDAGÓGUS?

DOI: <https://doi.org/10.32558/abszolut.2021.33>

Kóka Klára (1929–2010)

Igen, csak akkor lehet fogalmunk róla, hogyan is válhatott Kóka Klára rendkívüli zenei nevelővé, ha mind számba vesszük, hogy milyen az élménydús közösségi világban gyermekként élni; milyen mindenfélét saját bőrünkön megtapasztalni; találkozni nagy emberekkel és átélni rendkívüli történelmi eseményeket, ünnepelt és számkivetett helyzeteket; egy egész életen át történeteket hallgatni, képekkel gondolkodni, és folyton belemerülni, testben és lélekben is együtt rezegni, mozdulni a legnagyobbyszerűbb muzsikákkal.

Hogy megértsük, Kóka Klára valódi pedagógus egyéniségét a szikár életrajzi tények mögé kell néznünk és beleélni magunkat azokba az összetett társadalmi folyamatokba, amik életében a kereteket megszabták, számára a lehetőségeket felkínálták, vagy éppen csak létezését fenntarthatóvá tették.

Kóka Klára nem filozófusok vagy neveléstudósok műveinek olvasgatása közben, és nem pszichológusok személyiségmodelljeibe kapaszkodva hozta létre saját pedagógiáját, hanem a harmonikusan megélhető mindenséget terjesztette ki azokra, akikkel kapcsolatba került, akikért személyes felelősséget érzett. Tapasztalatai alapján, kreatív módon e pedagógiai világot művészi, mesteri elemekből építette fel, kötőanyagul az

empátiát használta, amelynek alapfeltétele a figyelem, formája az agapé¹, mint kegyelmi, feltétel nélküli szeretet, amely már transzcendentális szinten mozgó emberi törekvés a másik ember felé. Pedagógiája a létezés totális élményét, a testtudati átélést kívánja nyújtani a zene teremtő erejének felhasználásával és ennek kiterjesztésével az emberi, mint egyéni és társas alkotói tevékenység, képzeleti játék révén a különféle modalitásokban, legyen az éneklés, tánc, beszéd, képi megjelenítés.²

Kokas Klára (1929–2010) Kodály-tanítvány, végzettsége szerint karvezető és zongorista, zenepedagógus, pszichológus, továbbá szak- és szépirod, szerkesztő-filmrendező, kutató. A magyar kreatív zenepedagógia jelentős képviselője és az aktív, gyermekközpontú zenetanítás megteremtője, valamint továbbvivője ennek a felnőttek tanításában is.

„Sohasem hagytam fel a gyerekek tanításával, felsőoktatásban való tanárságom évtizedei alatt sem. Csak a legfrissebb tapasztalataimnak hiszek, de a legfrissebbet is újból kipróbálom holnap.” (KOKAS Klára)³

Azoknak egy része, akik legalább ismerik Kokas Klára nevét, főleg improvizatív, ad hoc zenepedagógusként tartják őt számon évtizedek óta folyamatosan, és valami furcsa, véletlenszerű, komolytalan játszadozásnak könyvelik el módszereit. Esetleg betolják az „alternatív” kategóriába, tehát semmiféleképpen nem a fősodorba, nem a kanonizált tartományba illőnek érzik, hanem inkább e jó indulatú címkézéssel oldják meg az értelmezés, integrálás feladatát. Pedig a zenei nevelésben, alapvető paradigmának kellene lennie annak, ahogyan ezek a módszerek az ember és a zene partneri kötődését a kezdetektől felépítik és állandósítják.

Kokas Klára olyan tanító művész és művész-tanító, aki a nevelést, növelést alkotói folyamatnak tekintette, amelyben a sajátos, egyéni képességek megszületése a cél, legyenek azok zenei vagy nem-zenei képességek egyaránt. Módszerével, a zene és mozgás együttes, komplex erőforrásával a személyiség harmonikus kibontását kívánta segíteni. Ez azt jelenteti, hogy nem egy adott előkép, egy elvárt ideál alapján, mások által erőltetett jellem, deklarált kompetenciakészlet megvalósításán munkálkodott, hanem mindenkiben azokat az erőket kívánta életre kelteni, amelyek segítségével az egyén valóban önmagára találhatott. Különleges lehetőség, hogy ez az önkibontakoztatás csoportban, a másokkal való együttes élmény

¹ Megkülönböztetve a szeretet más minőségeitől: nem filia és nem erosz.

² E gondolat szép kifejtését láthatjuk videofilmen, PÁSZTOR Zsuzsa: A Kokas-pedagógia, Út a totális zenei élményhez a korai gyermekkorban, *Válogatás három évtized archív felvételeiből*, Agape Zene-Életöröm Alapítvány, Budapest, (2009) 27

³ KOKAS Klára (2000): Gyerekekkel Kodály nyomában, In: KOKAS Klára – LÁJERNÉ Vera – FURKA Bea – KOCIS Melinda (2007, szerk.): *Öröm, bűvés és szikra*, Multimédiás DVD-ROM tanításaimról. dr. Kokas Klára magánkiadása, Budapest. Gyűjtemény, Írásaim fejezet.

és megmerítkezés kereteiben zajlik a muzsika segítségével, ahogy József Attila is írja: „*Hiába fűrösztöd önmagadban, Csak másban moshatod meg arcodat.*” (JÓZSEF Attila)⁴

Kokas Klára egész életműve Kodály Zoltán nagy ívű zenepedagógiai szellemiségét közvetíti, de ő kifejezetten megkülönbözteti a Kodály-módszert a Kodály-konceptiótól. Véleménye szerint a Kodály-módszer a zenei képességfejlesztés (kiemelten a zenei írás-olvasás, az énektanítás) direkt gyakorlatát jelenti, míg a koncepció

[...] a személyiség egészének formálásához választott elveket adja meg, tehát magában foglalja a mindennapos éneklés igényét éppen úgy, mint a népdal, a folklór, a hagyomány, a jó zene, az értékes irodalom, a költészet szeretetét, azaz a művészetek izlést és életvitelt formáló szerepét, de még szélesebben az anyanyelv körületekintő és gondos ápolását, az izlés formálását, az önálló ítéletalkotást és folyamatos tanulóssal önmagunk tökéletesítésének igényét és belső fegyelmét. (KOKAS Klára)⁵

Kodály az 1947-ben leírt nevelési koncepciójában, a „százéves tervben”⁶ úgy gondolta el, hogy a művészeti nevelés a teljes embernevelés eszköze, és ebben kiemelten az ének-zene szisztematikus közvetítése az iskola feladata. Kokas Klára valójában „külön-utassá” vált azzal, ahogyan ezt a manifesztumot a mindennapos tanításban az évtizedek alatt megvalósítani próbálta. Különleges fókuszról indította a koncepció kiteljesítését: egyrészt a népdalok tanításánál improvizációkra adott biztatást, másrészt arra törekedett, hogy élményszerűvé tegye a zenehallgatást a nagy, a komoly mesterművekkel való találkozást, akár már a legkoraibb életkorban. Ez utóbbihoz – az érzelmi tartalmakkal és testi tapasztalatokkal is átszőtt aktív zenebefogadáshoz – a szabad (tehát nem külső személy által koreografált) mozgást kapcsolta be a zenei nevelésbe. A gyermekekkel együtt fedezte fel a mozgással komponált fantáziajátékokban, a személyközpontú originális zenehallgatást, mint a zene testtudati kognícióját, valószínűleg először a világon. Már az 1970-es években rálépett a zenei képességfejlesztésnek e járatan utjára, amikor még a tanulás embodiment alapú megközelítése nem volt közismert. Ezt az akkor még nem jelentkező megközelítést⁷ nem választhatta tudatosan, csak érzékelte, hogy működik: a zenei tudás

⁴ Nem én kiáltok, 1924

⁵ KOKAS Klára (1977): *Saját népünk dalain nevelkedjenek*, Gyermekünk, XVIII. évf. 2. sz., 8–11. 2.

⁶ KODÁLY Zoltán (1974): *Visszatekintés*, Összegyűjtött írások, beszédek, nyilatkozatok I. Bónis Ferenc szerkesztésében. Zeneműkiadó Vállalat, Budapest. 207–209

⁷ Az embodiment értelmezéséről lásd például: Baranyiné Kóczy Judit (2017): Mi a kulturális metafora? *Magyar Nyelvőr* 141. évfolyam 4. szám, 404–425
<http://nyelvor.c3.hu/period/1414/141402.pdf> . ill. KAMPIS György (2002): A gondolkodó test, *Magyar Tudomány*, Evolúciós pszichológia. 2002/1 33.

gondolatkörei az egész emberi test, mint elme részvételével metaforikusan és konkrétan is megragadhatók.

A Kodály-módszert Magyarországon a hagyományos iskola és óvoda kötelező keretei közt alkalmazták és alakították. A központi irányítás (a minisztérium és szervezetei által ellenőrzött és minősített oktatás) kevés szabadságot engedett a tanítóknak. Egyéni képzeletünk szárnyait bénította a marxista-leninista filozófiának és esztétikának a politikai rendszer által kényszerített tanítása. Az óvodai és még inkább az iskolai oktatási-nevelési módszerek e keretek közé szorították a tanítókat és a tanulókat. A Kodály-módszer az adott körülmények miatt csak e keretek között működhetett. A külföldre vitt adaptációk próbálkoztak frissítésekkel, pl. a tanító felé forduló, kötelező, egyöntetű figyelés mellé, improvizatív mozgásokat és hangszeres játékokat is alkalmaztak Orff, Dalcroze, Willems vagy más módszereiből. De a külföldi zeneatanárok is csak a magyar iskolarendszer formái közt láthatták a Kodály-módszert. Nem jutottak el olyan megoldásokhoz, mint pl. az integrated day-bez, az open class-hoz illő adaptáció, ahol a tanulók egyéni felfedezései lendítik a tanulást. E lépcsőkön haladva jutottam el felfedezésemhez, amely a zene átélésének, befogadásának, figyelmének és élményfeldolgozásának új útjait járja. Letértem a zeneitanítás hagyományos útjáról, el a megszokottól és megtanulttól. Felfedeztem a gyerekeket, éveket és fogyatékosokat, és szüntelen kíváncsisággal próbálok feltérképezni zenevilágukban a nekik legfontosabbat. (KOKAS Klára)⁸

Kokas Klára reflektív pedagógiai elvei pedagógiai praxisán keresztül az évtizedek alatt különféle aktivitási formákban manifesztálódtak és érzékelhető egységekbe, szerkezetbe rendeződtek. Ezek azok az emblematiszta elemek, amelyekkel a Kokas-módszer beazonosítható és leírható, mint olyan komplex zenepedagógia, amelyben a kreatív éneklés; a koncentrált zenehallgatás, a szabad zenei mozgás; a szituatív, túlnyomóan nonverbális dramatizálás; a személyes mesélés, involvált szövegalkotás; és az expresszív képi megjelenítés összefüggő alkotó tevékenységei együttesen összművészetinek nevezhetők⁹.

A Kokas-módszer működésének lényegét látszólag az emblematiszta elemek, a vissza-visszatérő tevékenységek adják, ám ezek a tanító kreatív és kongruens személyisége nélkül nem működnek eredményesen és nem válnak pedagógiává. Kokas Klára pedagógiája sokkal több, mint egy receptszerűen beváltható reprodukív, tanítási eljárás. Olyan ihletett (tanári, tanítói) professzió, amelyet mindig az „itt és most” adaptív dramaturgiája keretez és

⁸ KOKAS Klára (1998): *Öröm, bűvös égi szikra*, Akkord zenei kiadó, Budapest.12

⁹ A Kokas-pedagógia esszenciája a Kokas-kódexben került leírásra 2011-ben. Ez megtalálható a www.kokas.hu honlapon, a Kokas Klára Szakmai Kollégium alapvető dokumentumaként, ill. In: DESZPOT Gabriella (szerk.): *Kokas Klára és alapítványának bemutatása*, Kokas Klára Agape Zene-Életöröm Alapítvány, Budapest. 46–68.

tesz igazán alkotófolyamattá. Életműve teljesítményében paradox, hogy pedagógiai módszereivel tulajdonképpen iskolát is alapított, de mégsem, mert tanító tanítványait pont arra biztatta, hogy ne kövessék vakon az ő eljárásait, hanem a saját élményekre és intuíciójukra alapozva mindig az adott csoporthoz és egyénhez illesszék nevelői tevékenységüket. Megfigyeléseik, asszociációik, szakmai tudásuk alapján legyenek reflektívek.

Amint a művészetek bármely ágában, úgy a tanításban is egyesül a mesterségbeli tudás és az alkotó ihlet. Az előbbi nélkül nem tudunk festéket keverni, szobrot faragni, az utóbbi nélkül nem érdemes. A tanítás mesterségéhez tartozik, hogy a gyerekeknek kereteket adjunk bizonyos visszatérő formákban, mert szükségük van előre várható, biztonságos kapaszkodókra. (KOKAS Klára)¹⁰

Kokas Klára egész életútját, szellemi teljesítményét abból a nézőpontból is érdekes vizsgálni, hogy a 20. és 21. század mely évtizedeiben élt és dolgozott. Az 1930-as években cseperedvén, átélte a II. Világháborút és az utána következő szocialista diktatúrát (ahol a kodályi ideológia zöld utat kapott, miközben képviselőit származásuk miatt többször is zaklatták), majd végül a hosszantartó, rapszodikus rendszerváltást. Mindegyik időszakban a kedvező és védő, ill. a hátráltató, olykor a kirekesztő folyamatok dinamikus mintázata lelhető fel pályaképében.

Érdekes megvizsgálnunk azt, hogyan befolyásolta a születési földrajzi hely és annak aktuális kulturális miliője Kokas Klára későbbi világlátását, életprogramját.

A Rábaközben született, a Kisalföldön 1929. április 24-én. Nyugat-Magyarországnak azon a tájegységén, amely a népi hagyományok szempontjából a legjelentősebb és ott is a szanyiak közé, akik a magyar népi kultúra értékeit a leginkább felvirágoztatták és megélték szokásokban, dalban, táncban, viseletben. Mondhatni, a hagyományokra ősidőktől fogva fogékonyak, muzikálisan igényesek voltak az ott élők.

Miután 1925-ben Kokas Kálmánt (Kokas Klára édesapját, a konzervatóriumi végzettségű karnagyot) a kántorukká választották a szanyiak, egyre többen megtanulták az orgonán kísért egyházi énekeket, majd kiemelten a Harmat Artúr által gyűjteményezett¹¹ katolikus liturgiában használatos magyar egyházi népénekeket. Az 1930-as években járunk, amelyben fénykorát éli a Gyöngyösbokrétá¹², amely parasztszoportok tánc-, ének- és játékbemutatóit jelentette. E mozgalom egyesülései, dalkörökkel, táncszoportokkal és azok

10 KOKAS Klára (1998): *Öröm, bűvés égi szikra*, Akkord zenei kiadó, Budapest. 29: A tanítás művészete

11 A katolikus liturgiában használatos magyar egyházi népénekek gyűjteménye: Szent vagy, Uram! Énekes részét Harmat Artúr, a szövegeket Sík Sándor szerkesztette.

12 Bővebben lásd PÁLFI Csaba: Gyöngyösbokrétá. In ORTUTAY Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon* 2. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979. 368–369

folyamatos hagyományörző, -ápoló tevékenységével, a népdalban, népzeneben rejlő értékek megtalálásával a nemzeti karaktert és öntudatot erősítették. Ennek keretében Kokas Kálmán igazgató-tanító az ottaniakkal népdalkórust is szervezett a Kodály, Bartók, Bárdos által összeállított gyűjtemények megtanítására, majd tánckör létrehozását is támogatta¹³.

1910–30-as évek voltak azok az évtizedek, amelyekben az életreform mozgalmak¹⁴ már az „átlagemberek” életvitelében is megjelentek, miközben pl. a Nyugat és a Népművelés c. lapokban élénk eszmecserék folytak a magyar kulturális, szellemi élet jeles képviselői¹⁵ között arról, hogy milyen új életformák kialakítása lenne kívánatos, és ebben milyen szerepe lehet a művészetnek, a művészeknek, valamint az iskolai nevelésnek, oktatásnak. Véleményeikben a közös pont az volt, hogy a művészet nélkülözhetetlen része a nevelésnek és az életre való felkészülésnek. Ebből következően javasolták a művészet hangsúlyos megjelenését az iskolákban, és mindezt természetesebb, a gyermek sajátosságait figyelembe vevő módon. Kodály nevelésfilozófiai tézisei tulajdonképpen egyfajta válasz a Nyugatban is közzétett problémákra, ill. javaslat azok megoldására.

Ez az egész átéltető korszellem adhatott globális alapozást Kokas Klára személyisége fejlődésének, és az ebből következő kodályi eszmék pedig a szakmai útmutatást.

„Mert Bárdos, Harmat, Werner és még annyian elindultak Kodály nyomán, az apám utánuk, én meg az apám nyomán. [...] Remélem, elkísérnek ezek a gyermekségemben kapott hangok a szétporló csontjaimban.” (KOKAS Klára)¹⁶

Talán predesztinációnak is vehetjük, hogy Kokas Klára szerves módon, nemzedéki alapon vált zenepedagógussá. Egy olyan kulturális miliőbe nőtt bele, ahol az ének, a zene mindennaposak voltak. Így ír erről:

„Az énekes játékokat a réten danoltuk, a Lucázók szalmahintős verseit a legényekkel fújtuk [...] A zene, az ének, a tánc, az öregektől továbbvitt hagyomány Kodály tanítása nyomán került az életembe. Vacsora után apám átment a dalosokhoz, egy udvarunk volt az iskolával, álmomban is áthallottam az éneküket. A zenélés és a hagyomány megélése mindenkori gyökerem, a tanítás, az iskola mindenkori örömem.

13 Tőrek Imre (2008): A szanyi bokréta néptánc együttes 70 éve, Történeti áttekintés Szanyi múltjáról http://www.muharay.hu/img/file/szanyi_bokreta.pdf. Szanyi Nagyközség Önkormányzata. 79-92

14 PETHŐ Villó (2011): Kodály Zoltán és követői zenepedagógiájának életreform elemei, Doktori értekezés Szegedi Tudományegyetem BTK, http://doktori.bibl.u-szeged.hu/1080/1/pethov_ertekezes.pdf; 214

15 Pl. Balázs Béla, Bartók Béla, Dienes Valéria, Kodály Zoltán, Körösfői-Kriesch Aladár, Lukács György, Lyka Károly, Nagy Sándor. Forrás: NÉMETH András (2005): A századelő magyar életreform törekvései, *Iskolakultúra*, 15. 2. sz. 38–51.

16 KOKAS Klára (2008): *Szanyi dalosok*, Kokas Klára előszava a szanyi dalosokról és KOKAS Kálmán alapítóról megjelenő könyvhöz. Kézirat.

[...] *Anyám nagyon szépen énekelt. [...] A zene gyönyörűségét anyám úgy adta át énekével, hogy az mindigre velem maradt. Kísbabakoromtól nagyanyakoromig énekeltem, ha bánat ért, ha félttem, ha egyedül maradtam, ha elfáradtam, ha nagyon örültem, ha önmagam legszebbjét akartam átadni. Énekelni jó. Éneket tanítani a legszebb. Pályaválasztásomon sohasem töprengtem; mióta eszméltem, Kodály útján akartam járni.*” (KOKAS Klára)¹⁷

Kokas Klára tízéves koráig falusi környezetben nevelkedett. Édesanyjától tanulta a kerti munkát, az állatgondozást, de alapfokon zongorázni is ő tanította meg. Édesapja néprajzi és zenepedagógiai életműve is figyelemreméltó, amely bőven túlmutatott a falu határain. Kokas Kálmán nemcsak felgyűjtötte Szany község dal- és tánc hagyomány-anyagát, amelyet „Aranykönyvében” jegyzett le, hanem ezekről és tanítási módszereiről a korabeli hazai népművelési szaklapokban is publikált, ill. részben nemzetközileg is bemutatásra került¹⁸. A szanyi elemiben Kokas Kálmán, Kodály első generációs követőjeként már a Szó-Mi füzetekből¹⁹ tanította az énekek olvasását.

Kokas Klára a győri apácákhoz, internátusba került, majd a soproni gimnáziumban tanult tovább. Gimnazista korában Kodály-önképzőkört szervezett, ahol magyar népdalokat énekeltek. Zeneakadémista első két évét idillinek írja le, amelyet az 1953-as Rákosi-intézkedések drasztikusan széttröktek (tantervmódosítás, nyugdíjaztatások, bebörtönzések). Ekkor újra átélte azt a mindennapi terrort, amit már családiról is megtapasztalt: 1948-ban Kokas Kálmánt leváltották iskolaigazgatói posztjáról, és tulajdonképpen kitelepítették, szűk szükséglakásba tették családját. A következő évtizedet úgy élte meg, hogy apja templomi kántorsága bélyeg volt rajta. Hiába volt meg a tanári diplomája három évig nem kapott állást.

„Amikor a friss zeneakadémiai diplomámmal megjelentem a szombathelyi oktatási osztályon, az előadó az íróasztala mögül bonyolult megjegyzte: „Elvtársnő nem veheti rossz néven, ha mi inkább azokat a tanárokat nevezzük ki, akiknek rendben a családi hátterük”. (KOKAS Klára)²⁰

Kokas Klára befogadó-elfogadó (integrációs), előítéletmentes szemléletének legmélyebb gyökereit talán ezekben az években, az 1940–50-es

¹⁷ KOKAS Klára (1982): Tanár úr, *Gyermekünk*, 1982. XXXIII. évf. 12. sz. 8-9.

¹⁸ 1932-ben készült el a Magyar Filmiroda által a külföldön is forgalmazott „Hungária” c. film, amelyben kiemelt részletként bemutatják a helyszínen forgatott szanyi búcsút. Kokas Kálmán publikációiból: Kokas Kálmán: Sárga csikó, csengő rajta (Énekóra-vázlat). In: *Énekeszó* 1949. február. Hangjegyes ének- és zenepedagógiai közlemények, a Magyar Énekközpont Országos Egyesületének lapja. 88. szám; Kokas Kálmán: A templomi énekkend gyakorlati értéke; In: *Magyar Könyv Hangjegyes egyházi zenéi folyóirat* az Országos Magyar Cecília Egyesület hivatalos lapja/61. szám, XV. évf. első füzet 1945. szeptember, 1114-1115

¹⁹ Későbbi sorozattá szerkesztve: KODÁLY Zoltán – ÁDÁM Jenő (1943): *Szó-Mi népiskolai énekkönyvek az I–VIII. osztályok számára*, Budapest.

²⁰ KOKAS Klára (2008): *Zászló, Szanyban*, A szanyi dalárda évfordulójáról, Kézirat

évek fordulója táján kereshetjük, amikor a szellemi megbélyegzést, és az egzisztenciavesztést saját bőrén megtapasztalta. Azt, hogy Kokas Klára ebből a marginális, letiltott helyzetből kikerült, tulajdonképpen Kodály Zoltánnak köszönhet.

Kokas Klára sokszor hivatkozott arra a dedikációra, amit Kodály beírt a *Visszatekintés* című kötetébe: „Kokas Klárának, előretekintésül.” Ez a három szó számára egy életre motivációt jelentett.

Kodály édesapján keresztül biztatta arra, hogy jelentkezzen a Zeneakadémiára, az éppen akkor (1949-ben) induló új középiskolai énektanár- és karvezetőképző tanszakra. Majd tovább lendítette pályáját, amikor konkrétan azzal bízta meg, hogy Szombathelyen szervezze meg az akkor induló referencia zenetagozatos osztályok egyikét²¹. 1956 szeptemberében, az elsőik között jött létre zenei tagozat az országban, a hajdani Hámán Kató Általános Iskolában (ma Paragvári Utcai Általános Iskola), ahol Kokas Klára kezdte el tanítani a szolfézszt²².

Majd kifejezetten felkarolta és kiemelte a magyar zenepedagógia nemzetközi vonalon induló elterjesztésére, amelynek az 1964-ben Budapesten szervezett ISME adott igazán lendületet²³.

Kodály mentorálásának és persze saját szakmai munkájának is köszönhet, hogy 1970-ben Bostonba hívták a Kodály Musical Training Institute-ba tanártoábbképzéseket tartani a Kodály-módszerről és összehasonlító kutatásokat végezni. ‘Amerikában tanítottam című könyvében a magyar szakirodalomban elsőként nyilatkozik az annak idején dogmatikus kritikák keresztútjében álló Neillről, a summerhilli „non-direktív” internátusalapítóról. Ugyancsak jellegzetes eleme amerikai tapasztalatainak, hogy felismeri: a népzene minden kultúrában a „zenei anyanyelvet” jelenti. Bátran nyúlt tanításai során az amerikai fekete diákok körében a gospel és a jazz motívumaihoz. Az amerikai út tanulságai erősítik meg benne az esetetek, hátrányos helyzetűek, sajátos nevelési igényűek iránti különleges, akár önfeladó érzékenységet.’²⁴

²¹ Ezt az iskolaalapítást a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1950-es rendelete tette lehetővé. Elsőként a kecskeméti Jókai utcai általános iskolában szerveződött meg az ének-zene tagozat, akkor még kísérleti jelleggel, amelyhez évente kellett hosszabbítási engedélyt kérni az illetékes Városi Tanács Művelődési Osztályán. Erről számol be doktori értekezésében KÉRI Laura (2008): *A Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézet megalakulása és története* (1973 – 2005). ELTE BTK, Történelemtudományi Doktori Iskola. Művelődéstörténeti Doktori Program, 280

²² GÁL József (2003): *Kodály Zoltán és Szombathely*
<http://www.vasiszemle.hu/2007/03/gal.htm> Vasi Szemle. 2007/3. szám

²³ ISME (International Society of Music Education – Nemzetközi Zenei Nevelési Társaság); „E konferencia döntő jelentőségű volt abban a tekintetben, hogy a nemzetközi érdeklődés középpontjába került az iskolai énekkultúra és ettől kezdve nevezik a magyar zenei nevelés módszerét (tk. tévesen) Kodály-módszernek.” - Irja KÉRI Laura (2008): *A Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézet megalakulása és története* (1973 – 2005). Doktori értekezés. 11

²⁴ A Szerkesztők megjegyzései

Kecskeméten 1973-ban megalakult a Kodály Intézet, amelynek nemzetközi kapcsolatépítésében többek mellett ott volt Kokas Klára is, akit elsősorban USA, Kanada, Olaszországbeli előadásai és tanításai miatt vettek számba, a zenetanítás módszertana témákban. A Kodály Intézet első tanévének (1975/76) indító tanárai közé Kokas Klára is bekerült, zenepszichológiát tanított.

Az 1950–70-es évek szocialista kultúrája eszményképével kompatibilis is volt Kodály zenei nevelési filozófiája és az ezt megtartó repertoár, a magyar népdaloknak és feldolgozásaiknak, vagy kortárs magyar költők (pl. Weöres Sándor) énekelhető verseinek, ill. a távoli és baráti népek népzeneinek felhasználása az énekzene-tanítás során. Kokas Klára ezekkel fejlesztette a kisgyermek zenei képességeit. Befogadó oktatáspolitikai háttérnek vehetjük azt is, hogy az 1970-es évektől, a következő évtizedben a támogatott oktatási (tantervi) reform kiemelt területe lett a komplex esztétikai nevelés. Az MTA Közoktatási Bizottsága engedélyével kísérleti oktatás indulhatott az 1974/75-ös tanévben Budapesten két helyen, majd az Orgovány-Kargalán található összevont tanyasi iskolában és ezekben Kokas Klára (mint a Kodály Intézet tanára is) kiemelt szerepet kaphatott az énekzene részterületen.

Kokas Klára a kodályi menlevéllel jó ideig bekerült a támogatott kategóriába, de az 1980-as évek elejétől oktatásügyileg egyre inkább a kicsit gyanús, inkább túrt zónába tolódott, amit talán az időnként csepegtetett kitüntetésekkel²⁵ próbáltak korrigálni.

Kokas Klára az 1980-as évek második felében és az 1990-es években szélesebb ismertségre, sőt egyre inkább népszerűsége tette szert a hazai, megújulásra váró pedagógiai körökben, az 1985-ös oktatási törvény hatályba lépését követő pedagógiai alternativitás és pluralizmus kibontakozásához kapcsolhatóan²⁶. Szerencsés volt, amikor rátalált a Budapesti Művelődési Központra (BMK), ahol hat évig heti rendszerességgel több gyermekcsoportot vezethetett. Az újbudai BMK megérdemelt szakmai rangja olyan feladatokhoz és lehetőségekhez is juttatta az intézmény minden kezdeményezését, ami túlmutatott egy átlagos kerületi művelődési ház tevékenységén, hatóköre az egész fővárosra, agglomerációra is kiterjedt. Egyedülálló szabadidős palettát nyújtott a gyermekeknek. 1984–1989 között

²⁵ 1983, Művelődési Minisztérium: A Szocialista Kultúráért kitüntetett jelvény; 1989, SZOT: SZOT Díj; 1989, Művelődési Minisztérium: Kiváló Pedagógus

²⁶ KISSNÉ ZSÁMBOKI Réka (2011): „Mozdonypedagógusok” az alternativitás és pluralizmus füstjében – avagy az 1985. évi oktatási törvény a 80-as, 90-es évek pedagógiai reformjainak tükrében, *Képzés és Gyakorlat. [Training and Practice]* 9. évfolyam 2011/3-4. szám.

50 féle kulturális programot kínált az intézmény²⁷. Ebből az egyik Kokas Klára „Személyiségformálás zenével” elnevezésű „tanfolyama” volt, amely improvizált zenei mozgásokra építette fel sikeres tevékenységét.

E központilag támogatott művelődési formák (klubok, tanfolyamok, képzőkörök, műhelyek) jó részéhez, szakmai szolgáltatásként, pedagógus-továbbképzéseket is kapcsoltak, hogy az ottani módszertanok máshol is terjedjenek. E kvázi módszertani központban Kokas Klára szép, szakmailag kiteljesedett éveket élt meg, de tulajdonképpen elkülönülve, „szigetet alkotott” a „kodályos” zenetanításban, amely főleg reprodukív szintén mozgott. Mégis ebben az időszakban módszereit több mint száz pedagógusnak adhatta át gyakorlati részvétellel, saját élményként, akik heti két alkalommal nemcsak láthatták a munkát a gyermekcsoportban, hanem a foglalkozások aktív résztvevőivé váltak. Ami szokatlan volt ebben az időben, hogy a csoportok vegyes (4–9 évesek) életkorúak voltak, amely azzal az előnnyel is járt, hogy testvérek és szülők közösen tölthették el az időt egymással és a muzsikával²⁸. Kokas Klára módszereire sokan voltak kíváncsiak más országokból, ezért gyakran fogadott itt külföldi érdeklődőket is, akik a terepen szerették volna megismerni a magyar zenepedagógia, a Kodály-módszer adaptációját, jóllehet nem külön erre a célra kiválogatott gyerekekből álló iskolai csoportokban. A BMK-ban kapott személyi és tárgyi feltételeknek köszönhetően, ekkor kezdte el komplex pedagógiai dokumentációs eszköztárát is kialakítani (pl. „óráközvetítés”; zenegyűjtemény, zeneválogatások; gyermektörténetek, esetek szemelvényei; film-és hangfelvételek a szólókról), amelyek tulajdonképpen most tárgyi hagyatéka nagy részét képezik.

A szerencsés élethelyzetekben (amikor jó és jó helyen volt jelen) mindig bizonyította felkészültségét, és helyt tudott állni. Sikerei, elismerései²⁹ sosem szálltak a fejébe és alázattal viselte, kitartással élte túl a nehéz időket, mert folyamatosan „Gyermekországban” járt: a gyerekek természetes viselkedéséből szerette volna megfejtani, kibontani az emberi zenebefogadás rejtélyét, mechanizmusát és ebből kiszűrni azt, hogy valójában hogyan is kell tanítani a zenét a gyermekeknek.

„A tanítás szenvedélyem. Boldog vagyok benne. Felfedező úton járok gyermekországban. Arról beszélek, amit a gyerekek közt találtam. Zenével tanítok a zene

²⁷ SLÉZIA Gabriella (2008, szerk.): *A Budapesti Művelődési Központ. A közművelődés háza Budapest* 5. BMK. Budapest. 7 (online: <http://www.bmknet.hu/kozmuvc-dk/5/index2.html>)

²⁸ HOLLÓS Máté (1994): Kokas Klára szeretetvendégsége. Művészszoba, *Magyar Nemzet* 1994. április 9.

²⁹ 1994, A Magyar Köztársaság elnöke: A Magyar Köztársasági Érdemrend Kiskeresztje; 1999, Oktatási Minisztérium: Apáczai Csere János Díj; 2008, Kodály Intézet: A Kodály Intézetért kitüntetés

befogadására, a zene figyelmére. Ohyan zenével, amelyben magam is megújulásra találok.” (KOKAS Klára)³⁰

Az 1990-es évektől, a politikai rendszerváltozás környékén, újabb remény csillant fel számára pedagógiájának szélesebb megismertetésére. Ehhez első körben a civil szférában, nonformális keretekben teremtett lehetőséget és nyugdíjba vonulása után felnőttképzéssel, bemutató előadásokkal, foglalkozásokkal, életművének rendezésével és ennek publikációs előkészítésével foglalkozott. Létrehozta az Agape Zene-Életöröm Alapítványt, kidolgozta és akkreditáltatta, többször megtartotta saját 90 órás, többlépcsős posztgraduális pedagógus- tanfolyamát. Élete utolsó napjaiban, 81. életévében is munkálkodott. Éppen a Zenében talált világ gyerekekkel (tervezett) gyűjteményes filmalbum anyagán és egy új gyermekcsoport felépítésén dolgozott, amikor fiánál tett amerikai látogatása során, 2010 február 7-én váratlanul elhunyt.

Kokas Klára maga is tisztában volt a pedagógiáját körbevevő negatív felhangokkal. Így összegzi e megosztó szakmai viszonyulást egy riportban:

„K(érdés): Kiderült-e valaha, hogy milyen eszmét viszel, milyen célként tanítasz? Tanítás tilosai?

V(álasz): Valószínű kiderült, de egy-két zeneóvoda jellegű gyerekfoglalkozás nem látszott veszélyesnek. Jelentősnek sem. Allami gondozottak, mozgássérültek, fogyatékosok ilyen-olyan zenélgetése nem volt versengésre, kiirtásra érdemes. Igazában kategóriába sem illetem. Nem vették komolyan azt a kis handabandát a zenék körül, nem hitték, hogy embereket nevelnék önálló ítéletalkotásra és művészi bítelességre azáltal a kis táncikálással, danolászással, a nevek éneklésével.... ugyan már. Nem tartották veszélyesnek. Eltelt húsz esztendő, mire lassan észbe vették, hogy mit művelek. És arra már megszólalt Beethoven örömdóaja a lerombolt berlini fal tövében.” (KOKAS Klára)³¹

Kokas Klára pedagógiájának széleskörű elterjesztése, rendszerszerű beemelése a közoktatásba és annak pedagógusképzésébe mai napig (2018) nem történt meg. Mindazok a törekvések, amit a Kokas Klára Alapítvány 2010-ben újonnan felállt kuratóriumának tagjai, vagy a 2011-ben egykori felnőtt tanítványaiból megalakult Kokas Klára Szakmai Kollégium közössége tenni próbál ezért, kevésnek bizonyul.

A zenepedagógiai kanonizálódásra reményt adott, hogy a Nemzeti alaptanterv 2012-es változata név szerint is említi Kokas Klárát és ajánlja módszereit.

³⁰ KOKAS Klára (2007): Intro. In: KOKAS Klára – LÁJERNÉ Vera – FURKA Bea – KOCIS Melinda (2007, szerk.): *Öröm, bűvös égi szikra*, Multimédiás DVD-ROM tanításaimról. dr. Kokas Klára magánkiadása, Budapest.

³¹ KOKAS Klára (2008): *Zászló Szanyban*, A szanyi dalárda évfordulójáról, Kézirat

„A tanterv különösen fontos eleme a zene és a mozgás élményt erősítő összekapcsolása. Ennek részeként – különösen alapfokon - az értékalapú, az aktív befogadásra és a teljes figyelemmel átélte zenei élményre épülő művészeti oktatás kap kiemelt szerepet, amely az egyik legjelentősebb Kodály-tanítvány, Kokas Klára nevéhez fűződik.”³²

Halála után elvileg történtek lépések arra, hogy a zenetanárképzés fejlesztése területén a Kokas-pedagógia nagyobb teret kapjon, de ez egyelőre nem elég hatékony, nincs financiálisan is folyamatosan támogatott, állandó disszeminációja a meglévő jó gyakorlatoknak. Igaz, egyes felsőoktatási tantervekben zárványként, vagy súlytalan színfoltként jelen van. Egyes óvodákban, iskolákban, a helyi pedagógusok, intézményvezetők áldozatos munkájának köszönhetően rátalálunk a Kokas-módszert örömmel és eredményesen alkalmazókra.

Kokas Klára pedagógiája személyes pedagógia. Ez egyrészt azt jelenti, hogy a tanítást mindig annak a személyiségéhez kell illeszteni, akit megkínálunk a tudással. Itt szabad saját tanulási utakat és saját kifejezési formákat, megoldásokat kitalálni, megtalálni. Másrészt szükség van annak a személyiségnek is a teljes jelenlétére, aki tanít. Másképpen Kokas Klára pedagógiája a személyiség pedagógiája is. Vivőanyaga a tanító élményvilága, amely így ismeretanyaggá válik a másik, a tanulótárs számára. Az egész kapcsolatban az ének és a zene személyes partnerré válik. Tehát Kokas Klára pedagógiája a személyhez forduló pedagógia.

„A szabad mozdulat közül is tartalmakat. Közül és előbív, folyamatos kapcsolatokban. A tartalom az enyém, a magam kincse, megmutathatom, szeretném is megmutatni, ha hiszek abban, hogy a kincsem valódi kincs, és abban is, hogy mások is annak találják. A nevelés dolga, hogy a gyerekeket megerősítse e hitükben. Megerősíteni nem egyszer és nem százszor kell, hanem mindig újra. Nem a szavaim erősítenek, hanem a hitem. És nem a mozdulataim tanítanak, hanem a lényem, amelynek a mozdulat az egyik megnyilvánulása.” (KOKAS Klára)³³

A szokásos értelemben (saját véleménye szerint is) Kokas Klára nem volt semmiben kiugró tehetség.³⁴ Ugyanakkor azért volt mégis kiemelkedő intelligencia, mert a sok területen meglévő jó képességei szinergikusan tudtak működni. Nagyszerűsége, kiválósága a dinamikus komplexitásban és

³² 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200110.kor>; ének-zene, alapelvek, célok

³³ KOKAS Klára (1992): *A zene felemeli kezeimet*, Akadémiai Kiadó, 22

³⁴ Kodálynak azonban más volt a véleménye. Kodályné Péczely Saroltától hallhattuk, hogy egy alkalommal férje halkán megjegyezte neki: figyeljen rá, mert Kokas Klára tehetséges. Ez pedig, ismerve Kodály Zoltán szűkszavúságát és mértéktartását, nyilvánvalóan szuperlatívuszként értelmezhető. (Dr. Pásztor Zsuzsa szóbeli közlése, aki felidézte a Zeneakadémia Kupolatermében (2009.04.18.) rendezett 80. születésnapj ünnepségen elhangzottakat.)

az univerzális léptékben rejlik, mert a legegyszerűbb jelenségeket transzcendentális szinten is tudta értelmezni. Keresztény hite stabil alapot adott pályafutásának.

A művészet több ága is érdekelte, az esztétikumot, a magasztos szépséget épp úgy megtalálta egy lehullott levélben, egy faerezetben, mint egy mozdulatban, egy tekintetben, egy absztrakt festményben, vagy egy szimfóniában. Zenei képességei már korán megnyilvánultak, hiszen kántor édesapja templomi orgonáján 12 évesen Bach-ot játszhatott. Emlékei szerint négyéves korában pont Kodály Zoltán nevét olvasta ki egy könyvborítón. Egész életében bújt a könyveket (prózát és költészetet, szakirodalmakat) és számtalan, százas változatban memorizálta a dalok szövegeit. Különbféle nyelveken tanult és teremtett kapcsolatot emberekkel, tanított, előadásokat tartott, mindig felkészülve az adott ország kultúrájából, ahová menni készült. Főleg angolul beszélt nemzetközi környezetben, de franciául, olaszul, spanyolul és németül is tudott. Verbális képességeit élete végéig csiszolta, akár anyanyelvén vagy más nyelveken beszélt. A külvilágtól való elvonultságban készült írásai is igényesek, a legtöbbjét a „pedagógiai szabad költészetbe” lehet sorolni. Sajátos nyelvi struktúrát és stílust hozott létre a személyközi kapcsolataiban, az érdeklődő, a teljes figyelemű, a megfelelés kényszerítése nélküli párbeszédet, a kérdések-válaszok fokozatos kifejtésével.

Tanítása során a kisgyerekek tulajdonképpen játszótársuknak, vagy családtagjuknak gondolták. Tanítványai, lettek volt bármilyen korúak is, felnéztek rá, csodálták bölcs egyszerűségét, amely nemcsak szavaiban, de egész életvitelében, öltözködésében, étkezése puritánságában is megnyilvánult.

Karizmatikus egyéniségét szerette a média is, gyakran keresték fel interjúkérésekkel a sajtó, a rádió számára. Szép és megható, elgondolkodtató riportfilmeket forgattak róla³⁵.

Soha nem indult harcba munkaköri státuszokért. Önnevelése, tehetsége a pedagógusi létben teljesedett ki. „*A tanítás nem pályám, nem munkám, nem hivatásom, hanem a létezésem.*”³⁶

Szenvedélyes hivatásából, tanításából nőtt ki tudományos érdeklődése is, ahol a folytonos felfedező vágy hajtotta. Kutatásainak tulajdonképpen

³⁵ MÉREI Anna: *Tűz és víz*, Tévéfilm. MTV, Budapest (1982) 38'; FIERS Ádám–TANOS Miklós: *Mit ér az ember, ha pedagógus?* Kokas Klára, zenepedagógus. Portréfilm. PAX TV (2004) 30'; FOGAS János: *A zene felemeli a kezimet...* Kokas Klára tanításairól, Fórum film. Budapest. (2004–2005) 57' https://youtu.be/HOv_zDJGyaU

³⁶ KOKAS Klára (2007): Magamról magamnak. In: KOKAS Klára – LÁJERNÉ Vera – FURKA Bea – KOCSIS Melinda (2007, szerk.): *Öröm, bűvés égi szikra*. Multimédiás DVD-ROM tanításaimról. Szerzői kiadás, Budapest

sosem ért a végére. Csak 1972-ben írt doktori disszertációja³⁷ és néhány cikke számít mai értelemben tudományos közleménynek, a továbbiak: „létforma”, „kísérleti tánc” a művészet, a hétköznapiak és a tudomány háromszögében. Több olyan kutatási terv és kezdeményezés, szöveges és audiovizuális anyaggyűjtés található hagyatékában, amit kvalitatív módszerekkel érdemes lesz utólag kielemezni, tudományosan feldolgozni.

Elkerülhetetlen, hogy kiemelten beszéljünk Kokas Klára testi-kinesztéziás képességeiről is, hiszen pedagógiájának lényege a testmozgás, mint tanulási és kommunikációs eszköz bevezetése a zenei nevelésbe. Nyilvánvalóan gyermekkorától jellemezte a testi elevenség, amit tornászbajnokként tett kiművelté fiatal korában. Életében rendszeres volt az úszás, a túrázás időskoráig, ahogy folytonosan mozgott, táncolt csoportjaiban. Évtizedekig járt tornászni és tanulni dr. Kovács Gézához, akinek zenei munkaképesség-gondozás módszerét saját kondíciója rendben tartására és az emberi test anatómiájának megértésére is kamatoztatta³⁸. E testi kiműveltséghez bátorság is társult, és nemcsak a legmeglepőbb mozdulatok előadásával, de lélekjelentének is köszönhetően kimentett egy fuldoklót is a Balatontól³⁹.

Kokas Klára életműve tárgyasult produktumokon keresztül is megismerhető. Disszertációján kívül tulajdonképpen három könyve született pedagógiájának leírásáról életében⁴⁰, majd posztumusz egy gyermekszöveg-válogatás gyermektanítványai eseteiből.⁴¹ Számos, módszereiről, foglalkozásairól szóló kisfilm elkészítésében volt alkotó szerkesztő-rendező.⁴² Pedagógiájának alapjait, hitvallását, összefüggéseit a leginkább két gyűjteményes multimédia-kiadványából érthetjük meg⁴³.

³⁷ KOKAS Klára (1972): *Képesséfejlesztés zenei neveléssel*, Zenemű Kiadó, Budapest.

³⁸ KOKAS Klára (2009): Áldás, hogy megtaláltam. In: Dr. PÁSZTOR Zsuzsa (2009, szerk.): *Hommage à dr. Kovács Géza* – 50 éves a Kovács-módszer, Kovács Módszer Egyesület, Budapest. 201–203

³⁹ Az Életmentő érmet 1980-ban a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsától kapta az életmentés során tanúsított hősiességéért.

⁴⁰ KOKAS Klára (1978, 2001): *Amerikában tanítottam*, Zeneműkiadó, Budapest; KOKAS Klára (1992): *A zene felemeli a kezimet*, Akadémiai Kiadó, Budapest; KOKAS Klára (1998): *Öröm, bűvös égi szikra*, Akkord zenei kiadó, Budapest

⁴¹ KOKAS Klára (2012, szerk.: Tóth Teréz): *Megfésültem a felhőket*. Gyerekeim zenébe bújó története, Kokas Klára Alapítvány, Budapest.

⁴² KOKAS Klára–SZÉKÁCSNÉ VIDA Mária–VAS Judit: *Kifejezési formák összefüggései*, Tudományos Kisfilm Stúdió, Budapest. (1970) 49'; EGER Tamás–KOKAS Klára–Paulo BALDINI: Duende. Studio Maioli, Ravenna. (1985) 23'. További filmjegyzék pl.: Vékony Katalin (2013, szerk.): *Kísérőkönyv Kokas Klára Zenében talált világ című filmválogatásához*. Kokas Klára Alapítvány, Budapest. 52–53

⁴³ („Életmű DVD”): KOKAS Klára – LÁJERNÉ Vera – FURKA Bea – KOCIS Melinda (2007, szerk.): *Öröm, bűvös égi szikra*, Multimédiás DVD-ROM tanításaimról. dr. Kokas Klára magánkiadása, Budapest.; (DVD-sorozat, filmgyűjtemény és kísérő könyve): KOKAS Klára – VÉKONY Katalin – RIEGER Attila – MIHOLA Péter – KUSZKÓ Anett – DESZPOT Gabriella (2013., szerk.): *Zenében talált világ*, Kokas Klára filmjeiből készült válogatás a szerző magyarázó szövegével. Kokas Klára Alapítvány, Budapest. Az album 6 óra 10 percben, 120 jelenetet mutat be 40 év 29 filmjéből.

Kokas Klára tevékenysége korszakos jelentőségű a zenepedagógiában. Munkásságának dokumentumai méltán érdemelnek védelmet és alapos feldolgozást a fennmaradás és a továbbértelmezés, kiaknázás érdekében hazai és nemzetközi téren egyaránt. A Kokas-életmű kulturális kincs, amely új megvilágításba helyezi a magyar zenei anyanyelvet és a gyermeki szóképzalkotást; a szabad mozgás és táncírás jelentőségét a zenebefogadásban. Világlátás, amely a harmonikus fejlődést, a természetes, erőszakmentes kibontakoztatást teszi lehetővé az ember számára. Inspiráció, amely a nevelődés, művelődés folyamatában új utak választására, kipróbálására készíti. Lehetőség a flow-tapasztalatra, amely továbbblendítheti a megrekedt tanulási motivációt a szabad önkifejezés és a társas alkotás játékos örömein keresztül. Művészet, amely költői síkon kezeli az embernevelést és az erről való elmélkedést, képi megjelenítést.⁴⁴

„Az ihletett zene tiszta forrás. Ha isszuk, ha megmerülünk benne, átjárja a test és lélek sejtjeit. A forrásvíz a sejteket életre kelti, mozgásba indítja. Saját rezgéseinkkel így kapcsolódhatunk az univerzum nagy rezgéseibe, sejtjeink elerik és magukba szívják a végtelent. ... Az ihletett zenét a test is felismeri. Arra törekszük, hogy belebújhasson, megmerüljessen benne, és teljességében fogadja be.” (KOKAS Klára)⁴⁵

Önéletrajzi vallomás

Személyiségének tudatosan és vállaltan meghatározó eleme a szanyi (nyugatdunántúli) családi ház. Így emlékezik: *„Apám, azt hiszem, nem tudta volna megkülönböztetni a búzárt a rozstól, talán a zabtól sem. Szombat helyen nőtt fel, nem ismert paraszti munkát. Ezeket anyám tudta, aki falusi lány volt. Neki hozták a gabonát, a krumplit, mert a kántori fizetés zöme abból állt, hogy a kántorföldeket bérbe adták és a bért természetben kapták. Pénzt alig láttak a szüleim. De ennivalónk volt, gabonát őrlettünk, kenyeret sütöttünk, disznót hizlaltunk, kertet műveltünk. Ezeket mind anyám intézte, apámat nem érdekelte a gabona, a hízó az ólban, a disznóölés sem. Megette, amit elébe tettek. Ment orgonálni, meg az emberei közé.... Minket anyánk nevelt. Ő mindenre ráért. Baracklekvárra és krumplipürére és csibekeltetésre és praktikus rubácskákra és esti mesére. Soha nem láttam fáradtnak, türelmetlennek. Zongorázni is ő tanított. Nagymosás napján is mellettem ült egy órát, minden áldott nap egy kerek órát. Nem zavarta meg telefon, vendég, beszélgető. Zongoráztunk. Tőle tanultam, hogy minden tevékenységemet komolyan vegyék, hogy odafigyeljek a tetteimre és az emberekre.*

⁴⁴ E bekezdés szó szerinti idézet: DESZPOT Gabriella (2014): *Mozgás és zeneolvasás Kokas-pedagógijával*, c. kutatási beszámoló, LFZE Kodály Intézet. 21: Összegzés

⁴⁵ KOKAS Klára (2007): A deszka galaktikája, In: KOKAS Klára – LÁJERNÉ Vera – FURKA Bea – Kocsis Melinda (2007, szerk.): *Öröm, búvár és szikra*, Multimédiás DVD-ROM tanításaimról. dr. Kokas Klára magánkiadása, Budapest.

...Valami pesti színpadra is emlékszem, a Bokrétások előadására...

...Mi, gyerekek is felöltöztünk szép népviseletbe és búztuk a Pásztor Böskét dalolva végig a poros szanyi utcán. Fakeréken forgott, fából faragták és cifrán felöltöztették. Az énekeket az iskolában tanultuk, rengeteg éneket, a templomiakat is, mert apám a kántorságában is újítozott: Bárdos Lajos, Harmath Artúr, Werner Alajos voltak a mesterei. Nyaranként tanfolyamra ment Pestre, ahol ezek a nagy tanárok a falusi tanítókat tanították. Amikor hazajött, teli volt tanulnivalókkal. Emlékszem, ahogy a zongora mellett ült és gyakorolta az összbangzattan példáit és mi mondtuk: 'Apu modulál.' Anyu mindig kitalálta, miképp segítsen a gyerekeinek. Zseni volt ebben. Anyám még elhitte, hogy a szeretet teremtő erő. Bízott a gyermekeiben. Megbízott bennünk".⁴⁶

Kiss Endre az előadást követő vitában kifejtette, hogy Kokas tanítási módszere mint óvodás és kisiskolás gyerekeknek „szánt” abszolút pedagógia, a középiskolában már nem számít annak, mert túlságosan kontingens és improvizatív. Hangsúlyozta: az abszolút pedagógia meghatározott eredményeket ér el fogalmilag és szó sincs arról, hogy a tetszőlegesség uralkodjon benne. A kérdés az, hogy meddig lehet kitágítani a kontingenciát, hogy a tartalmak azonosíthatósága még megmaradjon.

⁴⁶ Forrás: Kokas Klára: Magamról magamnak. Önéletrajz helyett.
<https://kokas.hu/kokas-klara-oneletrajz-helyett-magamrol-magamnak/>